

Şəlalə Knyaz qızı Həsənova

Doktorant müəl.GDU

E-mail: qurbanova.shelale@mail.ru

TORPAQ, SU VƏ ƏMƏK RESURLARINDAN AQRAR İSTEHSALDA SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə müasir şəraitdə ən aktual məsələlərdən hesab edilən aqrar sahədə istehsal resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılması və resurs potensialı məsələləri tədqiq edilir. Aqrar sahədə istehsal resursları kimi torpaq, su və əmək resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi resurs bazarının fəaliyyət istiqamətlərinin əsaslandırılması baxımından xüsusi aktualıq kəsb edir. Deməli, torpaq, su və əmək resurslarından səmərəli istifadə aqrar iqtisadiyyatın inkişafının əsas şərtidir. Kənd təsərrüfatında istehsal strukturunun təkmilləşməsi və şaxələndirmə tədbirləri resurslardan daha səmərəli istifadəyə təşviq etməklə özünü istehsalın nəticələrinin səmərəliliyində büruzə verir. Belə ki, istehsal resurslarının istismarının genişlənməsi, iqtisadi inkişaf strategiyasında, o cümlədən kənd təsərrüfatının inkişafı meylləri baxımından müsbət tendensiyalara səbəb olmuşdur. Bu baxımdan sosial-iqtisadi potensialın qiymətləndirilməsi onun strukturunun təhlili, mövcud istehsal resurs potensiallarının müəyyən edilməsi, iqtisadi əlaqələrin qiymətləndirilməsi baxımından vacib məsələlərdəndir.

İstehsal resurslarından istifadənin səmərəliliyi isə kənd təsərrüfatının xüsusiyyətləri ilə yanaşı resursların spesifikliyindən bilavasitə asılı olduğundan bu məsələlərin kompleks şəkildə araşdırılmasına ehtiyac var.

Açar sözlər: istehsal potensialı, resurs, səmərə, intensiv inkişaf, rəqabət, sahibkarlıq, stimullaşdırma.

UOT: 338.224.222

JEL: Q18

Giriş

Son illər ölkəmizin iqtisadi inkişaf strategiyasında dünya iqtisadi modelinə inteqrasiya, regionların sürətli inkişafına nail olunması, ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təminatı və əhalinin maddi rifah halının yaxşılaşdırılması tədbirləri xüsusi yer tutur. Belə ki, ölkədə makroiqtisadi vəziyyətin sabitləşdirilməsi, beynəlxalq səviyyədə baş verən böhran hallarının təsirinin azaldılması, xarici iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi, aqrar iqtisadiyyatın fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində əhəmiyyətli imkanlar mövcuddur.

Qloballaşma şəraitində ölkəmizdə son illər aqrar sahədə formalaşan yüksək dinamik mühit iqtisadiyyatın bu mühüm sferasında iqtisadi inkişaf mexanizminə daha yeni yanaşmalar tələb edir. Belə ki, iqtisadiyyatın inkişafının və əhalinin maddi rifahının yaxşılaşdırılmasının

əsasını ictimai istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsi təşkil edir. Bu baxımdan aqrar sahədə də iqtisadi inkişafın başlıca istiqaməti resurslardan səmərəli istifadə mühitinin formalaşdırılması hesab edilir.

Mövzunun aktuallığı

Aqrar sahədə resurslardan istifadənin iqtisadi səmərəliliyini müəyyən etmək olduqca zəruri məsələlərdən hesab edilir. İqtisadi artımla bağlı daxili potensialın müəyyənləşdirilməsi və mövcud resurslardan səmərəli istifadə etmək imkanını verən ehtiyatların aşkara çıxarılması xüsusilə vacibdir. Bu məsələlərin həlli resurslardan istifadə səviyyəsi ilə bilavasitə bağlıdır.

Təbiətin yaratdığı resurslardan səmərəli şəkildə istifadə etməyə çalışmaq cəmiyyət özünün tələbatını ödəməyə səy göstərmişdir. İstehsal vasitələri təkmilləşdikcə, insanların resurslara təsir dairəsi intensivləşmiş, təbii ehti-

yatların istismarı genişlənmiş, nəticədə bir çox sahələrdə resurs çatışmazlığı problemləri yaranmışdır. Belə ki, istehsal resurslarından səmərəli istifadə etmək dövrümüzün ən aktual məsələlərindən birinə çevrilmişdir. Bu baxımdan aqrar sferanın inkişaf prioritetləri çərçivəsində istehsal potensialından səmərəli istifadənin stimullaşdırılması əhəmiyyətli rola malikdir.

Qloballaşan müasir dövrdə ölkəmizdə bazar münasibətlərinin formalaşması istehsal resurslarının düzgün və səmərəli istifadəsinə, nəticədə mövcud resurslardan daha məqsədyönlü istifadə olunmasına perspektivlər yaratdı.

Təbii ki, nəticə etibarilə bu məsələlərin həlli resurslardan istifadə səviyyəsinə görə, sosial-iqtisadi inkişafı bilavasitə bağlıdır. Sosial-iqtisadi inkişaf baxımından mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi isə onun struktur təhlili, istehsal resurs potensiallarının müəyyən edilməsi, iqtisadi əlaqələrdə mövcud reallıqlar, perspektiv keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olunmasının həlli məsələlərini önə çəkir.

Araşdırmanın məqsədi aqrar sahədə istehsal potensialından səmərəli istifadənin stimullaşdırılmasının iqtisadi inkişaf baxımından yüksəldilməsi ilə yanaşı, bu istiqamətdə nəzərdə tutulan tədbirlərin keyfiyyətindən və iqtisadi əsaslılığından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

İstehsal resurslarından istifadənin səmərəliliyinin artırılması, iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması və mövcud imkanlardan daha təkmil istifadə yollarının müəyyən edilməsi ilə birbaşa bağlıdır.

Aqrar sahədə aparılan islahatların əsas xəttini mövcud istehsal resursları potensialının tam nəzərə alınması, istehsal resurslarının yerləşdirilməsi və istifadəsində onun xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi, struktur və mexanizmlərin iqtisadi və sosial inkişafın dünya standartlarına uyğun təkmilləşdirmələr yolu ilə inkişafının təmin edilməsi təşkil edir. Belə ki, son illərdə iqtisadiyyatın strukturunda sahibkarlıq və təşəbbüskarlıq zəminində rəqabətqabiliyyətli, qloballaşan dünyəvi iqtisadi sistem yaratmaq məqsədi əsas inkişaf istiqaməti kimi müəyyən edilmişdir [3].

Tədqiqatın obyektini olaraq kənd təsərrüfatında torpaq su və əmək resursları potensialından istifadə səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün elmi-metodiki müddəaların məlumat bazası öyrənilmiş və praktiki tövsiyələrdən istifadə edilmişdir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsi intensiv inkişaf amilləri ilə bilavasitə bağlıdır. Hazırkı şəraitdə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas istiqamətini istehsalın intensivləşdirilməsi təşkil edir. Belə ki, intensiv inkişaf sahə vahidinə kapital qoyuluşlarının həcmi yüksəldilməsi ilə mütərəqqi texnologiyalar tətbiqi hesabına əldə edilir. Məlum həqiqətdir ki, aqrar sahədə inkişafın başlıca istiqaməti intensivləşmə və bu əsasda resurslardan səmərəli istifadə mühitinin formalaşdırılması hesab edilir.

Kənd təsərrüfatında istehsal resursları kimi torpaq, su və əmək resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi resurs bazarının tənzimlənməsi istiqamətlərinin əsaslandırılması baxımından xüsusi aktualıq kəsb edir. İlk növbədə kənd təsərrüfatında su və torpaq ehtiyatlarından istifadənin səmərəli həlli etibarlı məlumat sisteminin tətbiqi əsasında mümkündür.

Məhsul istehsalının artırılması ətraf mühitin mühafizəsi tələbləri ilə intensiv inkişaf amillərinin dəstəklənməsi hesabına müəyyən qədər məhdudlaşsa da son nəticədə bu, ölkənin resurs potensialından daha səmərəli istifadə üçün əlverişli mühit formalaşdırır.

Araşdırmalar Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatları, yerli və xarici iqtisadçı-alimlərin bu sahədə apardıqları elmi araşdırmalar, Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin materialları həmçinin internet resurslarının məlumatları əsasında aparılıb.

Kənd təsərrüfatında mühüm istehsal resursu olan torpaq resurslarından səmərəli istifadə

İstehsal resurslarının mühüm tərkib hissəsi olan torpaq resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, bir sıra istiqamətləri özündə birləşdirir. Bu baxımdan münbitliyin

bərpası irriqasiya və meliorasiya tədbirlərinin hərtərəfli əsaslandırılmasını, ən yeni texnoloji bazada zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur ki, bu da öz növbəsində digər prioritet torpaq və su resurslarından səmərəli istifadəyə yönəlmiş bütün parametrlərin birgə reallaşdırılmasını özündə ehtiva edir [5].

Aqrotexniki tələblərə riayət olunması, mineral gübrələrdən istifadə rejiminin optimallaşdırılması, şoranlaşmış torpaqların yuyulması, əkin dövriyyəsinin elmi təşkili kimi torpaqların münbitliyinin bərpasına yönəlmiş tədbirlər, bilavasitə su resurslarından istifadənin səmərəliliyindən asılıdır.

Aqrar istehsal bir-bir ilə əlaqəli, bir-birindən asılı olan zəncirvari proseslərin təşkilinin keyfiyyətindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Belə ki, istehsal prosesinin bir həlqəsində baş verən dəyişikliklər sonrakı mərhələlərə ciddi təsir edir.

Azərbaycanda suvarmanın kənd təsərrüfatı istehsalındakı rolu əhəmiyyətli olduğu üçün əkin sahələrinin etibarlı su təminatı iqtisadi və ekoloji səmərəliliyinin yüksəldilməsi baxımından aktualdır. Ölkədə əhalinin artımı, torpaqların münbitliyinin azalması, kənd təsərrüfatı məhsullarının enerji tutumunun yüksəlməsi və bir sıra resurslardan istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi prioritetlərini əsaslandırmaqla yanaşı iqtisadi və ekoloji meyarların birgə nəzərdən keçirilməsini zəruri şərt kimi qarşıya qoyur.

Bu baxımdan son illərdə ölkədə ərazinin eroziyası və torpaqların suvarılması ilə əlaqədar olaraq bir çox ekoloji problemlər meydana gəlib. Bu problemlərin inkişafı nəinki torpaqların qorunmasında və su ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsində, hətta ətraf mühit üçün də təhlükə törədir. Belə ki, torpağın fiziki kimyəvi xassələrinin – su, duz, hava və s. rejimlərinin – yaxşılaşması üçün meliorasiya tədbirlərinin aparılması, eroziyadan qorunması, habelə digər tədbirlərin hər biri torpaqların münbitliyinin artması və mühafizəsinə xidmət etməlidir.

Kənd təsərrüfatı istehsalında torpaq eroziyasının qarşısının alınması baxımından texniki vasitələrdən istifadə edilməsi daha ciddi yanaşma tələb edir. İntensiv suvarma texnolo-

giyasından istifadə dik yamaclarda humusun yuyulub getməsinə, ağır texnikanın əkin sahələrində gedişlərinin məhdudlaşdırılmaması torpağın üst qatının bərkiməsinə səbəb olur.

Belə ki, aktual problemə çevrilmiş hər nəfərə görə kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin azalmasına qarşı görülən tədbirlər kontekstində aşağıdakılara prioritetlik verilməlidir:

✓ *kənd təsərrüfatı istehsalçılarının mənafeyinin ön plana çəkilməsi. Belə olan halda kənd təsərrüfatına yararlı kiçik ölçülü torpaqlardan istifadəni çətinləşdirən səbəblər aradan qaldırılmalı.* Bu zaman suvarma üçün uzun illər yaradılmış yararlı sistem sənaye müdaxilələri nəticəsində pozulur, mövcud su hövzələrinin çirklənməsi istifadəni qeyri-mümkün edir. Ona görə də, hər iki problemə diqqət yetirilməsi zəruri məsələlərdən biri kimi özünü göstərir;

✓ *sudan istifadə texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi zamanı torpaq örtüyünün mühafizəsi və keyfiyyətinin yüksəldilməsi, su ehtiyatlarından qənaətlə istifadə və yaxın su hövzələrinin çirkləndirilməməsi meyarları diqqət mərkəzində olmalı.*

Beləliklə, həm kənd təsərrüfatı istehsalı şəraitinin dəyişməsi, həm də ekoloji tələblərin sərtləşdirilməsi zərurəti əhali artımı və ehtiyatların məhdud olması baxımından suvarma əkinçiliyinin bu dəyişikliklərə uyğunlaşdırılmasını və səmərəli şəkildə idarə edilməsini şərtləndirən əsas məsələlərdəndir.

Aqrar sahədə su təminatının yaxşılaşdırılması baxımından su resurslarından səmərəli istifadə

Digər istehsal sahələri kimi aqrar sahədə istehsalın səmərəliliyi mövcud ehtiyatlardan düzgün və optimal istifadəyə əsaslanmalıdır. Ölkəmizdə bu yanaşmanın metodoloji əsası onunla şərtlənir ki, hansı yerdə ki su ehtiyatları məhduddur, məhz orada aqrar istehsalın səmərəliliyi vahid məhsul istehsalına sərf edilən su həcmi ilə qiymətləndirilməlidir. Torpaq ehtiyatlarının məhdud olduğu ərazilərdə suvarma əkinçiliyinin səmərəliliyi vahid becərilən

torpaq sahəsindən əldə edilən məhsul həcminin miqdarına görə qəbul edilir.

Məhsuldarlığın yüksəldilməsi aqrar sahədə su təminatının yaxşılaşdırılması və su resurslarının səmərəli istifadəsi ilə bilavasitə bağlıdır. Belə ki, suvarma sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, habelə mövcud suvarma və kollektor drenaj şəbəkələrinin indiki təsərrüfat strukturuna uyğunlaşdırılması bu problemin həllinin strateji istiqamətlərindən biri kimi qəbul olunur.

Mütərəqqi suvarma texnologiyaları nəinki prosesin bütünlükdə avtomatlaşdırılmasını, həmçinin suvarma prosesinə nəzarətin avtomatlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Müvafiq texnologiyaların qurulması və tətbiqi rejiminin optimallığının təmin edilməsi böyük miqdarda maliyyə vəsaiti tələb edir. Bu zaman, su resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas şərti mütərəqqi suvarma texnologiyalarının tətbiqinin maliyyələşməsinin məqsədəuyğun mexanizminin işlənilib hazırlanmasıdır.

Son illər kənd təsərrüfatına suvarma baxımından antropogen təsirlər nəticə etibarilə su mənbələrində suyun keyfiyyətinin pisləşməsinə səbəb olur. Bununla əlaqədar olaraq dünyada bir çox ölkələrdə olduğu kimi bizim ölkədə də suyun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üzərində ardıcıl olaraq elmi-tədqiqat işləri aparılır. Əldə edilmiş nəticələrə əsasən suvarma suyunda duzların yol verilə bilən miqdarı torpağın mexaniki tərkibindən, fiziki-kimyəvi xassələrindən, bitkilərin duza davamlılığından, ərazinin drenləşmə dərəcəsindən və s. şərtlərdən asılı olaraq dəyişir.

Respublikanın kənd təsərrüfatının suvarma və içməli suya tələbatını ödəmək və onun səviyyəsini artırmaq üçün kanallar çəkilməsi, kanalların və sututurların təmizlənməsi, çay, dəniz və kanalizasiya sularından təmizləmə aparmaqla istifadə olunması diqqət mərkəzində olmalıdır.[4]

Respublikanın kənd təsərrüfatının intensivləşdirilməsi və inkişafı su təsərrüfatı tədbirlərinin ardıcıl, sistemli həyata keçirilməsindən asılıdır. Hazırda ölkənin suvarılan sahələrinin su ilə

təmin edilməsi və torpaqları yuyaraq onların duzlardan təmizlənməsi üçün 55 min kilometrə çox daimi suvarma kanallarından, 25 min kilometrə çox hidrotexniki qurğulardan, 16 min km kollektor- drenaj şəbəkələrindən istifadə olunur.

Respublikanın ərazisində becərilən bitkilərin suvarılması 1) çay suları, 2) artezian quyuları, 3) damcılarla suvarma, 4) təbii yolla-yağış suları ilə həyata keçirilir. 1424,4 min hektar cəmi suvarılan torpaqların 1421 min hektarı kənd təsərrüfatına yararlı sahədir.[4]

Bir neçə ölkənin təcrübəsinin araşdırmaları göstərir ki, sudan istifadənin səmərəliliyi üzrə müqayisəli qiymətləndirmə məqsədi ilə, suvarmada suyun istehlakı ölkənin yerləşdiyi regiondan [quraqlıq dərəcəsindən], su ehtiyatlarının mövcud olmasından, torpağın xüsusiyyətlərindən, tətbiq edilən əkin strukturundan və suvarma texnologiyalarından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Torpaq və su resursları bazarının formalaşdığı şəraitdə real və cari qiymətlər arasında fərqlər alqı-satqı münasibətlərinin inkişafını ləngidir. Problemin həlli bank-maliyyə sistemində sağlamlaşdırıcı tədbirlərin kompleksliyini, kənd təsərrüfatının obyektiv xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla girov mexanizminin təkmilləşdirilməsini, torpaq və qiymətli kağızlar bazarının bir-birinə qarşılıqlı nüfuz etməsinin fəal surətdə dəstəklənməsini tələb edir. Beləliklə resursların real qiyməti onların istifadəsi prosesində şəffaflığın artırılması üçün zəruri ilkin şərtidir. Araşdırmalara əsasən bu tədbirlərin həyata keçirilməsi imkanlarının qiymətləndirilməsi və reallaşdırılması prioritetlik verilməsini tələb edir.

Respublikanın ərazisində becərilən bitkilərin ölkənin təbii-təsərrüfat şəraitinə uyğunlaşdırılması, o cümlədən iri taxılçılıq təsərrüfatlarının və yeni aqroparkların yaradılması növbəti illərdə suvarılan torpaq sahələrinin artımına səbəb olacaqdır.

Beləliklə, ölkədə aqrar sahədə dayanıqlı inkişaf suvarılan torpaqların münbitliyinin qorunması, məhsuldarlığın yüksəldilməsi, sahələrin su ilə təminatının yaxşılaşdırılması məqsədi

ilə suvarma və meliorasiya sistemlərinin iş fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi tədbirlərinin həyata keçirilməsini tələb edir.

Aqrar sahədə sahibkarlıq üçün əlverişli mühitin yaradılması resursların səmərəli istifadəsi, mövcud potensialın reallaşdırılması baxımından geniş imkanlar açır. Sahibkarlığın inkişafı şəraitində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının iqtisadi səmərəliliyi baxımından ən mühüm istiqamətlərdən biri istehsalın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsidir. Bazar münasibətlərinin formalaşmasının hazırkı mərhələsində sahibkarlıq amili aqrar sahədə resurs bazarının iştirakçılarının səfərbər edilməsində də mühüm rol oynayır [2].

İstehsal resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi aqrar resurs bazarının təşəkkülündə həlledici istiqamətlərdən biridir. İnnovasiyaların stimullaşdırılması nəticə etibarilə **innovasiyalı inkişaf potensialının** reallaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Kənd təsərrüfatında istehsalın texniki vasitələrlə təminatı, maşın və avadanlıqların optimal kompleksləşdirilməsi, avtomatlaşdırılmış aqroemal xətlərinin təşkili və istismarı, məhsul satışının ən qabaqcıl üsullarının mənimsənilməsi və digər bu kimi böyük maliyyə tutumlu layihələrin həyata keçirilməsi kəskinləşən rəqabət şəraitinə uyğun təsərrüfatçılığın zəruri şərtləridir

Resurslardan səmərəli istifadənin innovasiyalı istiqaməti intensiv aqroteknologiyaların, mütərəqqi təsərrüfatçılıq formalarının, resursqoruyucu üsulların geniş tətbiqini nəzərdə tutur.

Resursqoruma müasir aqrar sahənin əsas inkişaf xətti olmaqla kənd təsərrüfatı məhsulunun istehsaldan son istehlakçıya qədər çatdırılmasının bütün mərhələlərində innovasiyalı yanaşma sayəsində mümkündür.

Aqrar sahədə resursqoruma baxımından geniş imkanlar mövcuddur ki, bunlara aşağıdakıları aid edə bilərik:

- resursların çoxtəyinatlı istifadəsi barədə zəruri informasiyaya malik olan aqrar istehsalçı və emalçı bazarın konyunkturuna uyğun daha çevik hərəkət etmək imkanı qazanması;

- aqromarketing tədqiqatları sayəsində əmtəlik kənd təsərrüfatı istehsalını genişləndirmək və tələb-təklif nisbətində vaxtında reaksiya vermək üçün ilkin şərait yaradılması;

- risklərin qiymətləndirilməsi və aradan qaldırılması üçün aqrar istehsalçının profilaktik tədbirlər görmək imkanlarının artırılması və i.a.

İstehsal resurslarından səmərəli istifadə kənd təsərrüfatı istehsalçısı, emalçısı, təchizatçısı və lizinq verən tərəfindən risklərin elmi əsaslandırılmış menecmenti şəraitində mümkündür. Əks halda aqrar resurslar bazarında dayanıqlı tarazlığın əldə edilməsi və müasir bazar texnologiyalarının inkişafı ciddi problemlərlə üzləşir. Bu baxımdan resurs bazarında etibarlı tərəfdaşlar kimi iştirak edən kənd təsərrüfatı texnikası istehsalçıları və aqroemal müəssisələri arasında qarşılıqlı maraqlar baxımından iqtisadi münasibətlərə üstünlük verilməlidir [6].

Əmək resurslarından səmərəli istifadə prioritetləri

Aqrar sahədə inkişafın başlıca istehsal resursu kimi iş qüvvəsindən istifadənin səmərəliliyi makro və mikromühitin amillər kompleksindən asılıdır. Əmək resurslarından səmərəli istifadə prioritetlərini müəyyənləşdirmək üçün həmin resursların kəmiyyət və keyfiyyətində baş vermiş dəyişiklikləri nəzərdən keçirməyə ehtiyac vardır. Bu baxımdan, tədqiqatlar göstərir ki, əmək resurslarından istifadə və istehsalın intensivləşməsi, rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalının genişlənməsi və aqrar sahədə çalışanların gəlirlərinin artması imkanlarının reallaşması məsələlərinin sistemli araşdırılması zərurəti ortaya çıxarılmış, iqtisadi fəallığın yüksəldilməsi barədə bəzi müddəa və tövsiyələr əsaslandırılmışdır [4].

Əmək resurslarından istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin vacib şərti ixtisaslı kadrlar hazırlığı sistemini təkmilləşdirməkdir. Aqrar islahat dövründə kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı baxımından istehsalın və əməyin təşkilində aparıcı mövqe tutan yeni kadrların rolu həlledicidir. Belə ki, kənd təsərrüfatının intensiv inkişafında kadrlar müasir iş üsullarını dərindən mənimsəməli, intensiv aqroteknologiyaların tətbiqində, riskli və qeyri-standart şəraitlərdə əsaslandırılmış qərarlar

qəbul etməli, eyni zamanda çevik manevr etmək qabiliyyətinə malik olmalıdırlar.

Aqrar sahədə mövcud olan bir sıra problemləri (istehsal vasitələrindən istifadənin, idarəetmə səviyyəsinin aşağı səviyyədə olması, maliyyə vəsaitlərinin, ixtisaslaşmış kadrların çatışmazlığı və s.) də nəzərə alsaq ölkənin iqtisadi mənafeyinə uyğun sahələrin müəyyənləşdirilməsi zəruri məsələlərdən birinə çevrilir.

Aqrar istehsalın artımı baxımından dinamikliyin davamlı saxlanması üçün əmək resurslarının inkişafı və bu əsasda innovativ texnologiyalarla işləmək, aqrotexniki qaydalara düzgün əməl etmək, istehsal resurslarından səmərəli istifadə etmək sahəsində bilik və bacarıqların yüksəldilməsi probleminin həlli xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Aqrar istehsalın innovativ inkişafı baxımından yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlığının genişləndirilməsi bu sahədə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsini, habelə mütəxəssislərin bilavasitə qazandıqları ixtisas üzrə kənd yerlərində uzun müddət işləmələrinin stimullaşdırılması yönündə təsirli tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir.

Nəticə

Deməli, istehsal resurslardan səmərəli istifadəyə istiqamətlənmiş tədbirlərin məqsədlərindən biri məhz prioritet istehsal sahələrinin yaradılmasını və inkişaf etdirilməsini təmin edən, ən qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni nəzərə alan dövlətlərarası standartların nəzərə alınmasıdır.

Qeyd edilənlər göstərir ki, aqrar sferada istehsal resurslarından istifadənin səmərəliliyinə nail olmaq üçün konkret istehsal ərazisinin resurs imkanlarını, həmin ərazinin iqtisadiyyatının hər bir sahəsinin inkişaf xüsusiyyətlərini nəzərə almaq vacibdir. Bu, bütövlükdə aqrar iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişaf etdirilməsinin başlıca şərtlərindən olmaqla istehsal olunan məhsula daxili və xarici tələbi formalaşdıran güclü alət kimi özünü göstərir.

Aqrar sahənin inkişafı və istehsalın artımı daxili resurslardan daha səmərəli istifadə hesabına mümkündür. Bu siyasətin səmərəli şəkildə reallaşdırılması üçün isə dövlət

tərəfindən alıcılıq qabiliyyətli tələb yaratmaq və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin kifayət qədər maliyyələşdirilməsi məsələsinin davamlılığını təmin etmək, bütövlükdə stimullaşdırma tədbirlərini genişləndirmək ən mühüm prioritetlərdən olmalıdır.

Beləliklə, araşdırmalara əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, aqrar sahədə torpaq, su və əmək resurslarından səmərəli istifadə iqtisadiyyatın bu mühüm sferasının inkişafının əsas şərtidir. Belə ki, torpaq, su və əmək resurslarından istifadənin səmərəliliyi kənd təsərrüfatının xüsusiyyətləri ilə yanaşı resursların hər birinin spesifikliyi ilə bilavasitə bağlı olduğundan bu məsələlərə paralel olaraq diqqət yetirilməlidir.

Bu istiqamətlərdə irəliləyişlərin sürətləndirilməsi məqsədilə:

- istifadəsiz torpaqlarda texniki imkanlardan istifadə etməklə düzgün planlaşdırma, meliorasiya, rekultivasiya işləri aparılırsa, torpaqlar sanitar-gigiyenik tələblərə cavab verər və beləliklə, biz torpaq ehtiyatlarımızı qorumuş olarıq.

- Ölkədə torpaqların təbii-təsərrüfat göstəricilərindən, təsərrüfatların maliyyə və texniki təminatından asılı olaraq meliorativ vəziyyətin tənzimlənməsi baxımından ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması və qorunması ilə bağlı məsələlərin həllinin sürətləndirilməsi

- suvarma suyunda duzların yol verilə bilən miqdarı torpağın mexaniki tərkibindən, onun fiziki-kimyəvi xassələrindən, bitkilərin duza davamlılığından, ərazinin drenləşmə dərəcəsi və s. şərtlərdən asılı olaraq keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar elmi-tədqiqat işlərinin aparılması

- kənd təsərrüfatında suvarmada sudan istifadənin əsas problemlərinin həlli kompleks yanaşma tələb etməklə idarəetmə, investisiya ehtiyaclarının müəyyənləşdirilməsində institutional potensialın möhkəmləndirilməsi tədbirləri, fermerlər arasında əkinçilik mədəniyyətinin yüksəldilməsi və bir sıra stimullaşdırma alətlərinin tətbiqinin zəruri olması

- kənd təsərrüfatında yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təminatın əsaslı yaxşılaşdırılması

mexanizminin inkişaf etdirilməsi, habelə istehsalçıların bilik və bacarıqlarının yüksəldilməsinin tam əhatəli və fasiləsiz prosesə çevrilməsini əhatə edən sistemin qurulması;

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Aliyev İ.H, Soltanlı İ.Q. Aqrar sahənin modernləşməsi və rəqabətqabiliyyətliliyin təmin olunması. Bakı: Avropa – 2017. 428 s.
2. Abbasov V.H. Aqrar iqtisadiyyat. “Ecopint nəşriyyatı”. Bakı 2017. 468 s.
3. Aliyev İ.H. Milli iqtisadiyyat və aqrar sahənin inkişaf problemləri. Bakı 2006, 380 s.
4. İbrahimov İ.H. Aqrar sahənin iqtisadiyyatı.

Monoqrafiya. Bakı 2016. 655 s.

5. Попов Н.А. Основы рыночной агроэкономики и сельского предпринимательства. Москва-2001, 352 с.

6. Романов А.П., Губанова М.Н. Экономический потенциал предприятия и его связи с ресурсным и производственным потенциалами. Вопросы современной науки и практики– 2010. – № 7-9. – С. 223-229.

7. <http://www.agro.gov.az/>, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi

8. <http://www.azstat.gov.az/>, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi.

Shalale Knyaz gizi Hasanova
GDU's doktorant,

Efficient use of production resources as a main condition for the development of agricultural economy

Abstract

The article examines the issues of increasing the efficiency of the use of production resources and resource potential in the agricultural sector, which is considered one of the most pressing issues in modern conditions. Determining the priorities for improving the efficiency of land, water, labor and resource use as productive resources in the agricultural sector is particularly relevant in terms of justifying the activities of the resource market. Thus, the efficient use of land, water and labor resources is a key condition for the development of the agrarian economy. Improving the structure of production in agriculture and diversification measures are reflected in the efficiency of production results by promoting more efficient use of resources. Thus, the expansion of the use of production resources has led to positive trends in economic development strategy, including in terms of agricultural development trends. From this point of view, the assessment of socio-economic potential is one of the important issues in terms of analysis of its structure, identification of existing production resource potentials, assessment of economic relations.

Since the efficiency of the use of production resources depends not only on the specifics of agriculture, but also on the specifics of the resources, there is a need for a comprehensive study of these issues.

Key words: production potential, resource, efficiency, intensive development, competition, entrepreneurship, stimulus.

Шалала Князь кызы Гасанова
Докторант ГГУ,

**Эффективное использование производственных ресурсов как основное условие
развития сельскохозяйственной экономики**

Резюме

В статье рассматриваются вопросы повышения эффективности использования производственных ресурсов и ресурсного потенциала в агропромышленном комплексе, что считается одним из наиболее актуальных вопросов в современных условиях. Определение приоритетов повышения эффективности использования земли, воды, труда и ресурсов как производственных ресурсов в агропромышленном комплексе особенно актуально с точки зрения обоснования деятельности рынка ресурсов. Таким образом, эффективное использование земельных, водных и трудовых ресурсов является ключевым условием развития аграрной экономики. Улучшение структуры производства в сельском хозяйстве и меры по диверсификации отражаются на эффективности результатов производства, способствуя более эффективному использованию ресурсов. Таким образом, расширение использования производственных ресурсов привело к положительным тенденциям в стратегии развития экономики, в том числе с точки зрения направлений развития сельского хозяйства. С этой точки зрения оценка социально-экономического потенциала является одним из важных вопросов с точки зрения анализа его структуры, выявления существующих производственных ресурсных потенциалов, оценки экономических отношений.

Поскольку эффективность использования производственных ресурсов зависит не только от специфики сельского хозяйства, но и от специфики ресурсов, возникает необходимость комплексного изучения этих вопросов.

Ключевые слова: производственный потенциал, ресурс, польза, интенсивное развитие, конкуренция, предпринимательства, стимул

Daxil olub: 02.03.2021